

כוונה בקנין ד' אמות

ראשי פרקים.

1. מחלוקת הראשונים בהסבר הסוגיה בבא מציעא דף י' ע"א. שיטת רש"י, הרשב"א בחידושו והנמוקי יוסף. שיטת הרשב"א בחידושי הר"ן. שיטת הרא"ה המובא בחידושי הר"ן. שיטה חדשה בהסבר מחלוקת סתמא דגמ' ורב פפא ורב ששת. שיטת הבית יוסף בהסבר הרמב"ם, הר"ף והרא"ש. הסבר הרמב"ם והר"ף על פי השיטה החדשה בהסבר רב פפא ורב ששת. שיטת ה"משנה למלך" בתרוץ הסתירה בטור. תרוץ קושית ה"משנה למלך" על פי השיטה החדשה בהסבר רב פפא ורב ששת.
2. שיטת הרמב"ם בפרק י"ז מהלכות גולה ואבדה ה"א. הבעיות בהסבר שיטת הרמב"ם. הסבר המ"מ ברמב"ם. הסבר ה"כסף משנה" ברמב"ם. הסבר הרמב"ם על פי הסבר יסוד קנין ד' אמות ה"ל.
3. הסבר שיטת הרמב"ם בחצר שאינה משתמרת לאור ההסבר ה"ל ברמב"ם.

1. מחלוקת הראשונים בהסבר הסוגיה בבבא מציעא דף י' ע"א.

ז"ל המשנה והגמ': "מתני' ראה את המציאה ונפל עליה ובא אתר והחזיק בה – זה שהחזיק בה זכה בה: גמ' אמר ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא: ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום. [מאי טעמא] תקנו רבנן – דלא אתי לאנצויי. אמר אביי: מותיב ר' חייא בר יוסף פיאה. אמר רבא: מותיב ר' יעקב בר אידי נזיקין. אמר אביי: מותיב ר' חייא בר יוסף פאה: נטל מקצת פיאה וזרק על השאר – אין לו בה כלום. נפל לו עליה, פרס טליתו עליה – מעבירין אותה הימנה, וכן בעומר שכחה! ואי אמרת ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום, נקנו ליה ארבע אמות דידיה! הכא במאי עסקינן? דלא אמר אקני. ואי תקון רבנן, כי לא אמר מאי הוי? כיון דנפל גלי דעתיה – דבנפילה ניחא ליה דנקני, בארבע אמות – לא ניחא ליה דנקני. רב פפא אמר: כי תקינו ליה רבנן ארבע אמות – בעלמא, בשדה דבעל הבית – לא תקינו

ליה רבנן, ואע"ג דזכה ליה רחמנא בגוה, כי זכה ליה רחמנא – להלוכי בה ולנקוטי פאה, למהוי חצירו – לא זכה ליה רחמנא.

אמר רבא מותיב ר' יעקב בר אידי נזיקין: ראה את המציאה ונפל לו עליה, ובא אחר והחזיק בה – זה שהחזיק בה זכה בה. ואי אמרת: ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום, נקנו ליה ארבע אמות ידיה! הכא במאי עסקינן? דלא אמר אקני. ואי תקון רבנן כי לא אמר מאי הוי?

כיון דנפל עליה – גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דנקני, בארבע אמות – לא ניחא ליה דנקני.

רב ששת אמר: כי תקינו רבנן – בסימטא דלא דחקי רבים, ברשות הרבים דקא דחקי רבים – לא תקינו רבנן...".

בסוגיה ישנו מבנה כפול, בתחילה שאלה על קנין ד' אמות ממשנה בפאה והבאת שני תרוצים האחד של סתמא דגמ' והשני של רב פפא, ובחלק השני קושיה מן המשנה בבבא מציעא לגבי נפל על המציאה והבאת שני תרוצים האחד של סתמא דגמ', הוזהר לתרוץ בחלק הראשון, והשני תרוצו של רב ששת הדומה לתרוץ רב פפא, אלא שרב פפא צמצם את קנין ד' אמות והפקיע שדה בעל הבית ואילו רב ששת הפקיע את רה"ר מקנין ד' אמות.

בהסבר הסוגיה נתמקד בשתי שאלות פרשניות:

א. בהסבר תרוץ סתמא דגמ' בשני החלקים: "דבנפילה ניחא ליה דנקני, בד' אמות – לא ניחא ליה דנקני", ומשמעותו לגבי קנין ד' אמות בפרט ולשאר קנינים בכלל.
 ב. בשאלת מבנה הגמ', האם רב פפא ורב ששת חלוקים על תרוץ סתמא דגמ': "דבנפילה ניחא ליה דנקני, בד' אמות – לא ניחא ליה דנקני", ואם הם חלוקים מהו מוקד המחלוקת.

מחלוקת הראשונים בהסבר תרוץ הגמ' "דבנפילה ניחא ליה דנקני, בארבע אמות לא ניחא ליה דנקני".

פשטות הגמ' שיש צורך בכוונה לקנין ד' אמות, וללא הכוונה הקנין אינו חל, אלא שנחלקו הראשונים לשתי שיטות בשאלה – האם הצורך בכוונה לקנין נאמר דוקא בקנין ד' אמות, שהוא קנין דרבנן, או בכל קנין, כולל קניין דאורייתא.

שיטת רש"י, הרשב"א בחידושי ובהנמוקי יוסף.

רש"י על אתר מפרש: "בנפילה ניחא ליה דנקני, לא נתכוין לקנות בתורת תקנת חכמים כסבור שנפילתו יפה לו", מבין ריסי דבריו של רש"י נראה שממקד את הדין דוקא בקנין שהוא תקנת חכמים. ברשב"א² ובנמוקי יוסף³ הדברים מפורשים יותר, וז"ל הרשב"א: "...הא דאמר כיון דנפל גלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה דלקני בד' אמות לא ניחא ליה דלקני, דוקא בקניה דרבנן אמרו כן כיון דאינו קונה אלא בתקנת חכמים, הרי זה כאומר אי אפשר בתקנת חכמים ששומעין לו, אבל בקניות דאורייתא אע"ג דגלי אדעתיה – קנה".

2. דף י' ע"ב ד"ה "הא דאמר".

3. דף ה' ע"א מדפי האלפס באד"ה "ראה את המציאה".

שיטת הרשב"א בחידושי הר"ן.

הר"ן על אתר⁴ מביא בשם הרשב"א שיטה הפוכה מזו המובאת בחידושי הנ"ל, וז"ל: "...אבל הרשב"א כתב דה"ה בקניות דאורייתא, חדא דאינו קונה בע"כ, ועוד דגרסי' ביבמות פר"ג⁵ עשאוה כעודר בנכסי הגר דסבור דשלו הן דלא קני". ניתן לומר שהרשב"א המובא בר"ן לא נתלק על רש"י וסיעתו רק לגבי קנין דאורייתא אלא גם בקנין דרבנן בהסבר הדין. רש"י וסיעתו הסבירו שבקנין דרבנן יש צורך בכונה, לא מעצם גדרי הקנינים, אלא שללא כונה במקרה של נפילה יש כאן הפקעה של הקנין מדין "אי אפשי בתקנת חכמים", בניגוד לרשב"א המופיע בר"ן שלדעתו צריך לבאר שהכונה לקנין מהוה חלק אינטגרלי מן הקנין, ואולי עיקר הקנין הוא הכוונה, ובנפילה אינו קונה, לא בגלל "אי אפשי בתקנת חכמים", אלא בגלל העדר מרכיב מרכזי בקנין והוא – הכוונה. בהמשך יובאו דבריו של ה"משנה למלך" הטוען שלכו"ע צריך כוונה לקנות, וכל הדיון הוא האם צריך כונה לקנין הספציפי, ודבריו מסתברים מפני שבהבנה פשוטה הכוונה מהוה בסיס עיקרי בקנין.

שיטת הרא"ה המובא בחידושי הר"ן.

מן האמור עד כאן מצינו שתי שיטות: האחת סוברת שבקניני דאורייתא אין צורך בכונה, והשניה סוברת שבכל קנין יש צורך בכונה לקנין בין בקנין דרבנן ובין בקנין דאורייתא. הרא"ה המובא בר"ן הנ"ל יצר שיטה שלישית הסוברת שאין צורך בכונה לקנין גם בקניני דרבנן, וזו דעת רב פפא שלא תרץ כתרין סתמא דגמ', ולדעתו הסיבה שרב פפא נתלק על סתמא דגמ' בגלל שאין צורך בכונה לקנין גם בדרבנן, וז"ל: "אבל הרא"ה חולק בדבר אפי' בקניות דרבנן ואמר דכיון דרב פפא פריק תיובתי דר' חייא בר יוסף בפירוקי אחרי שבקי' הך סברא דלא ניחא ליה דלקני לגמרי", הר"ן על אתר נתלק על הרא"ה: "ואינו מחזור בעיני דכיון דפירוקא קמא פירוקא דגמ' הוא לית לן למדחי מקמ' פירוקי דר"פ, דלא שבקי' לישנא דגמ' ותפסינן לישנא דחד אמורא, וכן דרך הגאונים ז"ל".

שיטה חדשה בהסבר מחלוקת סתמא דגמ' ורב פפא ורב ששת.
אם נקבל את מבנה הגמ' של הרא"ה הנ"ל נוכל להסביר שרב פפא ורב ששת אכן נתלקו על סתמא דגמ', אולם מסיבה אחרת והיא ביסוד קנין ד' אמות. שיעור ד' אמות מצינו גם בתחומים אחרים בהלכה. בהלכות שבת מצינו דין ד' אמות לגבי מעביר ד' אמות ברשות הרבים, ובדין שביתת האדם בד' אמות לגבי הלכות תחומין. הגמ' בערובין⁶ מבארת מנין נובע דין ארבע אמות בהלכות תחומין, וז"ל הגמ': "והני ד' אמות היכא כתיבא? כדתניא: 'שבו איש תחתיו'⁷ – תחתיו. [וכמה תחתיו?] גופו – שלש אמות, ואמה – כדי פישוט ידיו ורגליו דברי ר' מאיר, ור' יהודה אומר: גופו – שלוש אמות,

4. ד"ה "כיון דנפל".

5. דף נ"ב ע"ב.

6. דף מ"ח ע"א.

7. שמת ט"ו.

ואמה – כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו ומניה תחת מראשותיו".
 מסתבר שגם שיעור ד' אמות ברה"ר נובע מאותה הסיבה. הרמב"ן⁸ והר"ן⁹ בשבת זיהו את דין ד' אמות ברה"ר עם דין ד' אמות שמהוות את רשותו, וז"ל: "...דכל ד' אמות של אדם רשותו הוא, וכשהוא מוציא חוץ לד' אמות שלו – מוציא מקרי...".
 בעל המאור בשבת¹⁰ מזהה את דין ד' אמות ברה"ר עם דין ד' אמות הקוננות, וז"ל: "אלא כל ד' אמות ברה"ר גמרא גמירי לה וכולהו תולדות דרה"י לרה"ר נינהו, לפי שד' אמות של אדם בכל מקום קוננות לו וכרשותו דמיון, וכשמוציא חוצה להן בזורק או במעביר כמוציא מרה"ר לרה"י דמיון".

ברור שבעה"מ יודה שקנין ד' אמות אינו אלא דרבנן, אלא מבין שיסוד קנין ד' אמות בנוי על יסודות ד' אמות בש"ס כפי שכבר בארנו.
 לפי דרכנו נוכל לבאר שרב פפא ורב ששת נחלקו על סתמא דגמ' מפני שנפילה היא עיקר קנין ד' אמות, קנין המושגת על גודלו של אדם עם פישוט ידים ורגלים ואם כן אין בנפילה כוונה הופכית ותרוע סתמא דגמ': "דבנפילה – ניחה ליה דליקני, בד' אמות – לא ניחה ליה דליקני" נופל.
 לאור הנ"ל ניתן לבאר שכו"ע מודים בצורך בכוונה לקנין, ולא כפי שסובר הרא"ה ובכל זאת לקבל את מבנה הגמ' כפי שהוא הסביר אותו – שרב פפא ורב ששת נחלקו על סתמא דגמ', ומחלוקתם היא לגבי יסוד קנין ד' אמות.
 בהמשך נבאר את שיטת הרמב"ם על פי ההסבר הזה, שרב פפא נחלק בגלל תפיסתו בגדר ד' אמות.

שיטת הבית יוסף בהסבר הרמב"ם, הרי"ף והרא"ש.
 הבית יוסף בסימן רס"ח מביא את תרוץ סתמא דגמ' ואח"כ את תרוץ רב פפא, ומבאר שהרי"ף, הרמב"ם והרא"ש פסקו כרב פפא ונחלקו על תרוץ סתמא דגמ', וז"ל: "...והרי"ף והרא"ש השמיטו הך שנויא, וגם הרמב"ם בפ"ז מהלכות גזילה השמיטו, משמע דס"ל דכיון דבתר הכי שנינן הך שנויא דרב ששת ורב פפא לא קי"ל כהוא שנויא, והר"ן כתב על ההוא שנויא: איכא מאן דאמר דדוקא בקנייה דרבנן משום דהוי כאומר אי אפשר בתקנת חכמים דשומעין לו אבל בקניות דאורייתא אע"ג דגלי דעתיה קנה, אבל הרשב"א כתב דה"ה בקניות דאורייתא, אבל הרא"ה חולק בדבר אפי' בקניות דרבנן דכיון דרב פפא פריק תיובתיה בפירוקא אחרונא שבקינן האי סברא לגמרי ואינו מחזור עכ"ל. וכבר הוכחתי שדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל כדעת הרא"ה ז"ל". וכך כנראה הסביר הבית יוסף את דעת הטור שהביא רק את תרוץ רב פפא.

הסבר הרמב"ם והרי"ף על פי השיטה החדשה בהסבר רב פפא ורב ששת.
 על פי השיטה החדשה שהובאה לעיל, בהסבר דברי רב פפא, ניתן לומר שהרי"ף

8. דף ע"ג ע"א ד"ה "מתניתין".

9. דף ל"א ע"ב מדפי האלפס ד"ה "והמוציא".

10. דף ל"ז ע"ב מדפי האלפס ד"ה "אלא", ומובאים דבריו בחידושי הרשב"א לשבת דף צ"ו ע"ב ד"ה "זורק".

והרמב"ם אכן סוברים שרב פפא נחלק על סתמא דגמ', אבל הסיבה לכך היא מפני שנפילה הינה עיקר קנין ד' אמות. לדעתם אם כן צריך כוונה ספציפית בין בקנין דאורייתא ובין בקנין דרבנן בניגוד להבנת הב"י. בהמשך, הדברים יוכחו בדעת הרמב"ם.

שיטת ה"משנה למלך" בתרוץ הסתירה בטור.

ה"משנה למלך"¹¹ הביא סתירה בין הטור בריש סימן רס"ח לטור בסימן ער"ה, ותרוץ שכו"ע לא פליגי שצריך כונה כללית לקנות וכל הדיון בראשונים הוא האם צריך כוונה ספציפית לקנות במעשה קנין מסוים, וז"ל: "וז"ל הטור סי' הע"ר סי"א: והרמ"ה כתב אם הלכנים היו של גר אף ע"פ שהגביהם הראשון לא קנאם כיון שלא כיון לקנותם אלא על ידי בנין וכזה לא קנאם כו". והא דפסק מרן ריש סימן רס"ח דמי שראה את המציאה ונפל לו עליה דקנו לו ד' אמות אע"ג דגלי דעתיה דלא ניחא ליה אלא בנפילה משום דגלוי דעת אפילו בקניות דרבנן לא מהני? נראה דיש לחלק דשאני התם דבשעה שיש לו ד' אמות באותה שעה כיוון לקנות, ואע"ג דאין כונתו לקנות בארבע אמות מכל מקום הרי כיוון לקנות באותה שעה, אבל הכא בשעה שהגביה לא היה דעתו לקנות אלא לאחר כך על ידי בנין, ובשעה שהוא מכוין לקנות אין כאן הגבהה...". וכן מביאו רע"א בתשובות סימן ל"ו. חשוב לציין שהיסוד הוא הגיוני ומתבקש מצד עצמו גם ללא הסתירה בדברי הטור, מפני שלא מסתבר שיהיה קנין ללא כוונה שהרי הכוונה הינה עיקר הקנין. אם נדקדק, עיקר תרוצו אינו שצריך כוונה לחלות הקנין אלא שהפער בין הזמנים (של ההגבהה והבנין) מוכיח שאין כוונה לחלות.

תרוץ קושית ה"משנה למלך" על פי השיטה החדשה בהסבר רב פפא ורב ששת.

הסתירה בדברי הטור לא מתחילה מפני שגם בד' אמות צריך כוונה לקנין, כפי שהסברנו לעיל, שרב פפא חולק על סתמא דגמ'.

2. שיטת הרמב"ם פרק י"ז הלכות גזלה ואכרה ה"א.

הבעיות בהסבר שיטת הרמב"ם.

ז"ל הרמב"ם שם: "כל מציאה שאמרנו בה שהיא של מוצאה אינו זוכה בה עד שתגיע לידו או לרשותו, אבל אם ראה את המציאה אפילו נפל עליה ובא אחר והחזיק בה – ה"ז שהחזיק בה זכה בה".

ברמב"ם יש לדון בשני דברים:

א. האם הרמב"ם פסק כסתמא דגמ' או כרב פפא.

ב. אם הרמב"ם פסק כסתמא דגמ', לא ברור מדוע הרמב"ם כתב: "אפילו נפל עליה" והרי לפי סתמא דגמ' בגלל שנפל עליה גילה דעתו שאינו רוצה לקנות בד' אמות אלא בנפילה, ולכן לא קנה בקנין ד' אמות.

11. פרק ב' הלכות זכיה ומתנה ה"ח.

שיטת המ"מ ברמב"ם.

ז"ל המ"מ: "...ורבי ז"ל סתם, נראה שהוא סומך על האוקימתא הראשונה דמשמע שאף במקום שד' אמות קונות כשנפל לא קנה, דהויא אוקימתא דגמ', אע"פ שדין האוקימתא השנייה אמת שאין ארבע אמות קונות בכל מקום כמו שיתבאר בפרק זה".

קושית הכ"מ על המ"מ.

"...אין דברי המ"מ נראין בכאן, דא"כ לא ה"ל לרבינו לכתוב 'אפילו נפל עליה', ומדכתב לשון אפי' הדבר ברור דלא תפס כאוקימתא קמייתא".

שיטת ה"כספ' משנה".

כנ"ל, הכ"מ סובר שהרמב"ם פסק כרב פפא, אולם לא מסביר במה רב פפא נחלק על סתמא דגמ', ברם בדבריו בכ"י הנ"ל הוא מסביר שלדעת הרמב"ם רב פפא חולק וסובר שלא מועילה כונה הפכית מפני שאין צורך בכונה ספציפית גם בקניני דרבנן כדעת הרא"ה. לדרכו של הבית יוסף עדיין קשה מדוע הרמב"ם כתב "אפילו נפל", ומה היתה הה"א שבנפל יקנה.

הסבר הרמב"ם על פי הסבר יסוד קנין ד' אמות הנ"ל.

על פי המוסבר לעיל נראה להסביר שלרמב"ם היתה ה"א שברה"ר יועיל קנין ד' אמות כשנפל עליה מפני שדחיקת הרבים אינה מפריעה לשליטה על החפץ הנמצא מתחת גופו של אדם, מפני שכל קנין ד' אמות בנוי על הסברא של פשוט ידים ורגלים וא"כ מוכן מדוע הרמב"ם אמר "אפילו", ואם כן שיטת הרמב"ם היא שצריך כוונה ספציפית גם לקנין דרבנן כנ"ל.

3. הסבר שיטת הרמב"ם בחצר שאינה משתמרת לאור ההסבר הנ"ל ברמב"ם.

הרמב"ם¹² פסק שבחצר שאינה משתמרת יש צורך בשני תנאים על מנת שהחצר תקנה: האחד – עומד בצד שדהו, והשני – לומר זכתה לי שדי. שיטת הרמב"ם מקורה בפשט המשנה¹³: "ראה אותן רצין אחר מציאה, אחר צבי שבור, אחר גוזלות שלא פרחו, ואמר: זכתה לי שדי – זכתה לו...". ולדעת הרמב"ם אם שני התנאים אינם מתקיימים, הוא לא קנה את המציאה. בניגוד לרמב"ם, תוס' והרשב"א על אתר חולקים ולא מצריכים לומר זכתה לי שדי. אחת הראיות של התוס' והרשב"א היא מקנין ד' אמות שמשמע בגמ'¹⁴ במפורש שבקנין זה לא צריך לומר: "זכתה לי שדי". המ"מ מתרץ את הראיה מד' אמות, וז"ל: "... ול"נ כיון דלא אמר דאלימא קנייה דד' אמות טפי מפני שהוא יכול לנטות עצמו וליטלה, וכן עיקר". לאור הסבר יסוד קנין ד' אמות מוכן היטב מדוע היכולת לנפילה מגדירה את קנין ד' אמות, ודברי המ"מ מוכיחים את הסברנו ברמב"ם.

12. פרק י"ז הלכות גולה ואבדה ה"ח.

13. בבא מציעא דף י"א ע"א.

14. שם דף י' ע"א.